
ZESZYTY NAUKOWE WYŻSZEJ SZKOŁY PEDAGOGICZNEJ
W BYDGOSZCZY

Studia z Wychowania muzycznego 1983 z. 6

ANTONINA DAHMS

WSP Bydgoszcz

JAK KSZTAŁCIĆ UCZUCIA PATRIOTYCZNE UCZNIĄ NA LEKCJACH
HISTORII I WYCHOWANIA MUZYCZNEGO

Patriotyzm oznacza uczucie miłości i przywiązania do własnego kraju rodzinnego, piękna jego ziemi i języka. Jest uczuciem dumy z przynależności do własnego narodu, jego kultury, historii, tradycji, dorobku, miejsca i znaczenia we współczesnym świecie.

W codziennej pracy, w okresie pokojowej egzystencji narodu, patriotyzm przejawia się w konkretnych czynnościach każdej jednostki. Kształcenie postaw patriotycznych naszej młodzieży odbywa się i nadal powinno odbywać się w całokształcie procesów wychowawczych szkoły, musi być wplecione integralnie w pracę pedagogiczną nauczycieli. Patriotyzm to nie tylko kwestia uczuciowego stosunku do tego co stanowi ojczyznę, lecz również wynikająca z tego uczuciowego stosunku odpowiednia postawa aprobująca to wszystko co służy ojczyźnie i zapewnia jej dalszy rozwój. Na terenie szkoły kształcenie postaw patriotycznych młodzieży musi odbywać się na wszystkich przedmiotach nauczania, we wszystkich dziedzinach szkoły.

Ukierunkowanie ideowo-polityczne młodzieży to główny cel współczesnego wychowania patriotycznego. Programy nauczania dla poszczególnych przedmiotów jasno i konkretnie wytyczają cele i zadania szkoły podstawowej w kształceniu umysłowym, praktycznym, moralno-społecznym, estetycznym i patriotycznym. Historia jako główny przedmiot wychowania patriotycznego zostaje realizowana w klasie V, nie znaczy to wcale, że w młodszych klasach uczniowie pozbawieni zostają tego wychowania, nie mają możliwości kształcenia uczuć patriotycznych, poznawania dorobku i kultury własnego narodu. W klasach I - IV uczniowie zdobywają wstępne wiadomości o kraju ojczystym, przyrodzie i życiu społecznym, uczą się czytania i pisa-

nia. Zadania wychowawcze w kl. I - IV polegają na stopniowym kształtowaniu podstawowych nawyków społecznego współżycia. Od pierwszych dni pobytu w szkole nauczyciel wdraża uczniów do zgodnego współżycia w grupie, do poprawnego zachowania się wobec rówieśników, dzieci młodszych i osób starszych, dąży do wytworzenia atmosfery życzliwości, uczynności. Dzieci uczą się poszanowania własności osobistej, mienia społecznego, podejmowania i wykonywania sumiennie zadań, prawdomówności i poczucia sprawiedliwości. Na każdym przedmiocie nauczania dzieci spotykają się z przykładem słownym lub audiowizualnym dotyczącym pracy narodu polskiego budującego ustrój socjalistyczny lub z przykładami obrazów z przeszłości. Poprzez porównywania tych obrazów, nauczyciel budzi u uczniów uczucie miłości i przywiązania do Polski, budzi szacunek dla ludzi pracy oraz uczucie braterstwa wobec **wszystkich** walczących o pokój. Kształcenie patriotyzmu i internacjonalizmu proletariackiego w nauczaniu historii jest zadaniem odpowiedzialnym i trudnym. Te same fakty historyczne są niejednokrotnie różnie interpretowane przez rodziców i przez szkołę. W związku z tym nauczyciele historii w szkole podstawowej powinni nie tylko przekazywać uczniom wiedzę, ale także umiejętnie uwypuklać treści wychowawcze związane z daną tematyką programową. Uczeń na lekcjach historii uczy się oceniać poznawane fakty historyczne, sam stara się docho- dzić do przyczyn i skutków, które zaważyły na losach narodu.

Ukierunkowanie ideowo-polityczne młodzieży, realizowane treści wychowania patriotycznego powinno być przeprowadzane także i na lekcjach wychowania muzycznego. Na lekcjach tych podstawową formą umuzykalnienia młodzieży jest wykonywanie i słuchanie pieśni, słuchanie i przeżywanie utworów muzycznych, które swoją treścią literacką i formą muzyczną wpływają na kształcenie poznawcze i patriotyczne. Wszystkie te role wychowania muzycznego zostaną zrealizowane tylko wtedy, gdy pieśni i utwory muzyczne będą posiadały wartości wycho- wawcze tak pod względem tekstu jak i melodii. Podstawowymi pomocami do wychowania muzycznego w doborze repertuaru pieśniowego dla klas V-VIII są podręczniki szkolne. Istnieją w nich liczne pieśni o war- tościach ideowo-wychowawczych, o treściach patriotycznych, które za- cieśniają więzy interpersonalne i ułatwiają wzajemne zrozumienie. Pieśń jako jedna z najważniejszych form umuzykalnienia młodzieży,

pozwała przez swe poprawne wykonanie i praktyczną działalność kształcić i rozwijać zdolności muzyczne oraz osobowość młodzieży. Ta rola pieśni spełni swe zadanie, gdy zachęcimy i zaangażujemy całą młodzież do wspólnego śpiewu o ojczyźnie, o jej pięknie, przeszłości i teraźniejszości. Biorąc pod uwagę podręcznik do wychowania muzycznego dla klasy V trzeba stwierdzić, że nie wszystkie pieśni będą nawiązywały się do korelacji z przedmiotami humanistycznymi, a zwłaszcza z historią. Jest to spowodowane tym, że program nauczania z historii w kl. V obejmuje tematykę bardzo odległą od naszych czasów tj. starożytność i początki powstania państwa polskiego. Dostosowanie do takich rodzajów tematów odpowiednich pieśni podręcznika dla klasy V jest sprawą dość trudną. Sposobem wyjścia z takiej sytuacji będzie dwumiesięcznik przeznaczony dla nauczycieli wychowania muzycznego "Wychowanie muzyczne w szkole". Znaleźć można w nim brakujące w śpiewnikach a odpowiadające tematom programowym z historii, liczne pieśni dostosowane do poziomu intelektualnego młodzieży szkoły podstawowej. Te pieśni, które nawiązują do powiązania z tematami programowymi z historii, umieszczone zostały w zestawieniach przykładowych tematów korelacyjnych obu przedmiotów. Sprawa korelacji w starszych klasach wygląda nieco inaczej. Zarówno w podręczniku dla klasy VI, jak i dla klas VII i VIII znajdziemy wiele pieśni, które swą treścią literacką nawiązują do tematów programowych z historii. Młodzież tych klas tak na lekcji historii jak i wychowania muzycznego zdobywa wiadomości o kraju ojczystym, jego zmaganiach wojennych i osiągnięciach, o pozycji międzynarodowej w gospodarce i polityce. Uczą się pieśni ludowych, historycznych, rewolucyjnych posiadających walory wychowawcze. Jednym z przykładów na korelację wychowania muzycznego z przedmiotem historii może być temat "Rewolucja 1905-1907 r." Nauczyciel historii w oparciu o podręczniki, reprodukcje i zdjęcia pochodzące z tego okresu stara się wyjaśnić młodzieży rolę i znaczenie rewolucji. W tym samym czasie uczona przez nauczyciela pieśń "Na barykady" przyczyni się poprzez swoją treść literacką i genezę powstania do ugruntowania tego tematu, do zaangażowania młodzieży w sprawę niepodległości i wolności. Naświetlenie warunków w jakich ona powstała zbliży młodzież do czasów walk o niepodległość. Na lekcji historii młodzież dowie się o licznych masowych strajkach i demonstracjach ulicznych, o aresztowaniach tysięcy robotników

w całym Królestwie Polskim i Rosji. Tego rodzaju wydarzenia przyczyniły się do upowszechnienia i umasowienia pieśni rewolucyjnych. Oryginalnych pieśni przybyło w tym okresie stosunkowo mało, natomiast śpiewano wiele nowych adaptacji według znanych melodii, gdyż nowe warunki i sytuacje walk rewolucyjnych zrodziły nowe treści tekstów. Bardzo ważną rolę w upowszechnianiu tych pieśni miały organizacje PPS i SDKPiL. Drukowały teksty pieśni rewolucyjnych w gazetkach i ulotkach. Jedną z najważniejszych pieśni, która wprawdzie zrodziła się wcześniej, ale w latach 1905-1907 stała się śpiewem masowym była pieśń "Na barykady". Autorem pieśni jest Ignacy Rzonca, członek SDKPiL od 1908 r., uważany za robotniczego poetę. Te charakterystyczne dla owego okresu wydarzenia i sytuacje muszą być przekazywane dzisiejszej młodzieży zarówno przez nauczycieli historii, jak i wychowania muzycznego, co pozwoli głębiej poznać i zrozumieć tamte czasy, czasy walk i buntów a jednak bardzo ważne dla dzisiejszej niepodległości i wolnej Polski.

Kierując odpowiednio zainteresowaniami młodzieży klas V, VI, VII i VIII wytwarzamy nawyk śpiewania pieśni nawiązujących do piękna ziem polskich, jak również do historii naszego narodu. W pieśni i w muzyce znajduje odbicie wiele zjawisk i wydarzeń historycznych dających w ten sposób świadectwo nastrojom, przeżyciom i uczuciom narodu polskiego w ważnych momentach jego historii. Nauczyciel powinien zdawać sobie sprawę z tego, że wprowadzenie do swoich zajęć muzyki i pieśni nie może zmienić istoty samego przedmiotu. Chcąc zrealizować cel: "uświadomić uczniom historyczną rolę klasy robotniczej i jej partii oraz zachęcić ich do walki wyzwolenczej klasy robotniczej i ludów uciskanych przez imperializm", powinien nauczyciel włączyć do swoich zajęć element muzyczny, zaśpiewać z uczniami kilka robotniczych, rewolucyjnych pieśni. Pieśni te dobitnie odzwierciedlają walkę klas uciemnionych walczących o społeczną i polityczną wolność. Dzięki swemu działaniu praktycznemu i codziennemu, pieśń staje się potężnym środkiem oddziaływającym na postawę moralną dziecka. Pieśni te odznaczają się również wartościami ideowymi, estetycznymi i dydaktycznymi. Wykonywane przez nauczyciela i przez uczniów poprawnie pod każdym względem, stają się środkiem nie tylko kształcącym i rozwijającym zdolności muzyczne oraz smak estetyczny, a także są środkiem wychowania patriotycznego i kształtowania ideowej postawy dzieci. Na proces nauczania i wycho-

wania wpływają następujące czynniki: tradycja, właściwości biologiczne człowieka, indywidualne pomysły twórcze, nowe rozwiązania technologiczne i aktualne funkcje muzyki. Kontynuować coś można tylko wtedy, gdy się pozna dorobek przeszłości w danej dziedzinie i jeśli rozwinię się u młodego pokolenia indywidualne talenty niezbędne dla zaspokojenia aktualnych potrzeb społecznych i przyszłego rozwoju kultury muzycznej. Jest to jedna z głównych funkcji szkoły, którą powinien dostrzec nie tylko pedagog lecz każdy obywatel.

Przykładowe tematy korelacyjne dla kl. V z historii i wychowania muzycznego

Lp.	Temat lekcji historii	Repertuar pieśniowy
1	Jednoczenie plemion polskich i początki państwa Piastów	"Piast" - muz.F.Leszczak sł.J.U.Niemcewicz ¹
2	Założenie uniwersytetu w Krakowie 1364	"Kraków nasz dawny gród" muz.K.Kwiatkowska sł.A.Przemyska ²

Przykładowe tematy korelacyjne dla kl.VI z Historii i Wychowania muzycznego

1	Walka o prawo głoszenia prawdy naukowej - Mikołaj Kopernik	"Kanon i chorał" muz.J.Fotek
2	Zbrojne wystąpienie chłopów w Polsce przeciw szlachcie i magnatom	"Gdy naród do boju" - autor mel. nieznanym sł.G.Ehrenberg ³
3	Komisja Edukacji Narodowej	"Pieśń o mowie ojczyźnej" muz. S.L.Rączka sł. L.Staff

Przykładowe tematy korelacyjne dla kl.VII z Historii i Wychowania muzycznego

1	Walka Polaków o odzyskanie niepodległości	"Hymn Państwowy" - autor mel. nieznanym sł.J.Wybicki
2	Powstanie listopadowe 1830 r.	"Warszawianka 1831"

1	2	3
3	Życie kulturalne na emigracji	muz. K.Kurpiński śł. J.F.Delavigne tłum. K.Sienkiewicz "Życzenie" muz. F.Chopin śł. S.Witwicki "Wojak" muz.F.Copin ⁵ śł.S.Witwicki
4	Powstanie w Wielkopolsce w 1848 r.	"Do broni ludy" muz.G.Donizetti ⁶ śł.L.Mirosławski
5	Powstanie pieśni "Międzynarodówka"	"Międzynarodówka" muz. P.Degeyter śł. E.Pottier
6	Druga Międzynarodówka	"Czerwony sztandar" autor mel. i śł.nieznany przekład pol.B.Czerwiński ⁷
7	Rewolucyjna działalność Lenina	"Lenin w Poroninie" muz.B.Konowalski śł.W.Maksymkin
8	Polska Partia Socjalistyczna	"Warszawianka 1905 r" autor mel.nieznany śł.W.Swięcicki
<p style="text-align: center;"><u>Przykładowe tematy korelacyjne dla kl.VIII z Historii i Wychowania muzycznego</u></p>		
1	Rewolucja 1905-1907 w Królestwie Polskim	"Mazur kajdaniarski" autor mel.nieznany śł. L.Waryński
2	Międzynarodowe znaczenie Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej	"Lenin w Poroninie" muz.B.Konowalski śł.W.Maksymkin
3	Walka Polaków o odzyskanie niepodległości podczas okupacji hitlerowskiej	"Pieśń o żołnierzach z Westerplatte" muz.J.T.Klukowski śł.K.I.Gańczyński ¹⁰

1	2	3
4	Utworzenie I Dywizji im. T. Kościuszki	"Oka" mel. popularna sł. L. Pasternak
5	Powstanie warszawskie	"Marsz Mokotowa" muz. J. Markowski sł. M. Karnicz-Jeziński ¹¹
6	Wojsko Polskie	"Deszcz jesienny" autor mel. nieznany ¹² sł. M. Matuszkiewicz

Przykładowy konspekt lekcyjny dla kl. V z uwzględnieniem korelacji historii

Temat lekcji: Założenie uniwersytetu w Krakowie

- a/ zapoznanie uczniów z warunkami powstania pierwszej wyższej uczelni,
- b/ kształcenie logicznego myślenia i wnioskowania,
- c/ ukazanie znaczenia wyższej uczelni dla rozwoju państwa, ukazanie zasług Kazimierza Wielkiego w rozpowszechnianiu oświaty.

Pomoce naukowe: Obraz przedstawiający "Akademię Krakowską", podręcznik do historii dla kl. V, podręcznik do wychowania muzycznego, mapa - Państwo Polskie za panowania Kazimierza Wielkiego.

Metoda: Rozmowa nauczająca

Przebieg lekcji:

1. Czynności organizacyjne i porządkowe.
2. Powtórzenie wiadomości na temat: Państwo Polskie za panowania Kazimierza Wielkiego.
3. Nawiązanie do nowego tematu lekcji przy pomocy następujących zagadnień:

KANON I CHORAK

Umiarkowanie

Muzyka: J. Fotek

Wstrzy-mał Słoi-ce wzru-szył Zie-mię po-lskie wy-da-to go ple-mię
Wstrzy-mał Słoi-ce wzru-szył Zie-mię
Wstrzy-mał Słoi-ce wzru-szył Zie-mię pol-skie wy-da-to go ple-mię.
po-lskie wy-da-to go ple-mię Wstrzy-mał Słoi-ce wzru-szył Zie-mię
Wzru-szył Zie-mię wstrzy-mał Słoi-ce Słoi-ce pol-skie go wy-da-to
pol-skie go wy-da-to ple-mię pol-skie wy-da-to go ple-
ple-mię Wzru-szył Zie-mię Wzru-szył Zie-mię Zie-mię Ko-per-ni-ku, śpie-
-mię Wzru-szył Zie-mię Wzru-szył Zie-mię Zie-mię Ko-per-ni-ku, śpie-
wa-my twą chwa-łę har-mo-nię świa-ta od-kry-łeś ty pra-
wa-my twą chwa-łę har-mo-nię świa-ta od-kry-łeś ty pra-
wdziwym cu-dem świa-ta lu-dzka myśl
wdziwym cu-dem świa-ta lu-dzka myśl

PIEŚŃ O MOWIE OJCZYTEJ

Muzyka: S.J. Rączka

Słowa: L. Staff

Dość wolno i poważnie

1. Bądź z ser-ca po-zdro-wio-na, oj-czy-sta syc-ta mo-wo
dźwięk przez gó-ry mo-rza nas kę-czy w jedność sple-ta
Ni-by ran-cu-chem zło-ty nas two-je wię-że słowo w tobie o-sto-ja
polskich ucho-dźdźw re-szę we wszystkich czę-ściach bła-ta. Tyś nasza twierdza
na-sz od-no-wy wieczna si-ka. Tyś Ziemię sła-sk
tar-cza o-ple-ka bro-na syc-ta o-czy-sta
Bl-sce znow przywró-ci-ka 2. Twój -wio-na.
mo-wo bądź pozdro-

NA BARYKADY

Tempo marszowe

Słowa: J. Rzońca

Na ba-ry-ka-dy lu-du ro-bo-czy czerwony sztandar do gó-ry
wznieś śmia-ło do bo-ju wy-też swe ramię bo na cię cze-ka
zwy-cię-stwa cześć! Mro-ty w droh! Kuj-my broń. Miotnie stal czer-
-wo-ne i-skry w dal, zar i-skry tej tli w piersi mej powstań burz po-
bu-dka gra nam już, po-bud-ka gra nam już.

LENIN W PORONINIE

Słowa: W. Maksymkin

Muzyka: B. Konowski

Układ: J. Madej

mf

1. On po — ka — zał swia — tu drogę. Wielkie czyny myślą
zbudził a je — dne — go tyl — ko pra — gnał szczęścia prostych
Ref.
lu — dzi 1-4 Mieszkał tu — taj w Po — ro — ni — nie u pod — no — ża naszych
Tatr. Dzisiaj pio — senkę o Le — ni — nie na Pod — ha — lu nu — ci
wiatr, dzisiaj pio — senkę o Le — ni — nie na Pod — ha — lu nu — ci
wiatr. 2. Lu — bił — ha — lu nu — ci wiatr, —
3. Gdy wie
4. On po

2. Lubił kwiaty, kochał dzieci,
Sprawiedliwej służył sprawie,
Sto narodów zawsze będzie
Imię jego sławić.

Ref. Mieszkał tutaj.....

3. Gdy wieczorem płonie wiatra,
A w Dunajcu blask się jarzy.
Stary baba opowiada,
Jak z Leninem gwarzył.

Ref. Mieszkał tutaj.....

4. On pokazał światu drogę,
Wielkie czyny myślą zbudził,
A jednego tylko pragnął
Szczęścia prostych ludzi.

Ref. Mieszkał tutaj.....

- jaką politykę prowadził **Kazimierz Wielki** z sąsiadami?
 - jakie zmiany zostały wprowadzone w państwie polskim w okresie panowania **Kazimierza Wielkiego**?
 - dlaczego **Kazimierz Wielki** zwracał szczególną uwagę na rozwój oświaty w państwie?
4. Zapis tematu i problemów do rozmowy nauczającej:
- w jakich szkołach i czego uczyła się młodzież w Polsce w XIV wieku?
 - w jakim celu **Kazimierz Wielki** założył uniwersytet w Krakowie?
 - jakie znaczenie miało utworzenie wyższej uczelni dla dalszego rozwoju naszego państwa?
5. Nawiązanie do piosenki - "Kraków nasz dawny gród"
6. Omówienie piosenki:
- o czym opowiada piosenka?
 - o jakim mieście jest mowa w piosence?
7. Odśpiewanie piosenki przez uczniów.
8. Zapis planu lekcji w zeszytach.
9. Utrwalenie wiadomości przy pomocy planu.

Przykładowy konspekt lekcyjny dla kl. VII z uwzględnieniem korelacji historii

Temat lekcji: Ruch robotniczy na ziemiach polskich

Cel lekcji: Ukazanie roli "Wielkiego Proletariatu" w kierowaniu strajkami robotniczymi mającymi na celu obalenie ustroju kapitalistycznego i zdobycie praw ekonomicznych dla klasy robotniczej

Pomoce naukowe: Podręcznik do historii dla kl. VII, płyta, adapter, zeszyty z tekstami pieśni "Na barykady"

Metoda: problemowa, pogadanka z elementami dyskusji

Przebieg lekcji:

1. Czynności organizacyjno-porządkowe.
2. Nawiązanie do nowego tematu:
 - jakie były przyczyny wzrostu liczby zatrudnionych robotników w przemyśle?
 - jakie było położenie proletariatu w Królestwie Polskim?
 - dlaczego robotnicy organizują pierwsze strajki?

- jakie zasługi położył L.Waryński dla ruchu robotniczego w Królestwie Polskim?
- jakie powstają pieśni rewolucyjne w tym czasie?
- 3. Krótka charakterystyka dziejów pieśni "Na barykady" oraz jej twórców.
- 4. Odśpiewanie pieśni "Na barykady".
- 5. Zapoznanie młodzieży z tekstem pieśni napisanej przez L.Waryńskiego "Mazur kajdaniarski".
- 6. Rola pieśni rewolucyjnych w walce proletariatu o wolność i sprawiedliwość społeczną.
- 7. Dzieje powstania "Wielkiego Proletariatu".
- 8. Aresztowania przywódców "Wielkiego Proletariatu".
- 9. Podsumowanie lekcji: Do czego dążył proletariat?
Na czym polega jego znaczenie?
Jakie znam pieśni rewolucyjne?
- 10. Zapis wniosków do zeszytów.
- 11. Wystuchanie pieśni "Mazur kajdaniarski", "Na barykady" - z płyty.

PRZYPISY

- ¹M.Kaczurbina, L.Miklaszewski, Wychowanie muzyczne kl.V, Warszawa, PZWS 1972, s.31
- ²Ibidem, s.25
- ³E.Lipska, M.Przychodzińska, Wychowanie muzyczne kl.VI, Warszawa, PZWS 1973, s.14
- ⁴F.Jasinowski, Łączy nas pieśń kl.VII, Warszawa, WSiP 1977, s.30
- ⁵Ibidem, s.32
- ⁶Ibidem, s.87
- ⁷Ibidem, s.24
- ⁸Ibidem, s.22
- ⁹E.Lipska, M.Przychodzińska, Wychowanie muzyczne dla kl.VIII, Warszawa, WSiP 1977, s.6
- ¹⁰Ibidem, s.11
- ¹¹Ibidem, s.14
- ¹²Ibidem, s.17

BIBLIOGRAFIA

1. Jundził I., Wychowanie patriotyczne w klasach V-VIII, Warszawa, PZWS, 1970
2. Kaczurbina M., Miklaszewski L., Szósta klasa śpiewa, Warszawa, PZWS 1967
3. Kaczurbina M., Miklaszewski L., Wychowanie muzyczne kl.V, Warszawa, PZWS 1972
4. Lipska E., Przychodzińska M., Wychowanie muzyczne dla klasy VIII, Warszawa, WSiP 1977
5. Matecki S., W krainie muzyki, Warszawa, PZWS 1966
6. Małko D., Przychodzińska M., Wychowanie muzyczne w kl.VII, Warszawa, WSiP 1977
7. Suchodołski B., Wychowanie dla przyszłości, Warszawa, PWN 1959
8. Wawrzykowska - Wiercichowa D., Pieśni bojowe z okresu rewolucji 1905-1907 oraz dzieje pieśni "Na barykady", W: Wychowanie muzyczne w szkole 1970 nr 1
9. Wojnar L., Nauczyciel i wychowanie estetyczne, Warszawa, PZWS 1968